

ПОГОВОР

У овој књизи едиције *Савремена српска драма* сврстано је шест текстова наших драматичара. Три драме настале су инспирацијом лично-стима и догађајима из прошлости, једна је обрада данске народне бајке за сценско извођење са луткама, а две имају своје тематско извориште у савременом животу. Како се може видети, књига нуди тематско вишегласје презентовано различитим драмским поступцима, од којих су поједина дела намењена и одређеним медијима те су и писана у складу са њиховим специфичним захтевима.

Прва од овде штампаних драма, *Хајкуна од Удбина* Миодрага Илића, доноси низ слика из живота Вука Стефановића Караџића, друга, чији је аутор потписник ових редова, посвећена је Јовану Стерији Поповићу, а трећа, *Са меродавног места се саопштијава*, из пера Зорана Божовића, обрађује тему прогона Јевреја у Београду за време Другога светскога рата. Следи *Едерланда*, лутка игра према данској бајци, Соње Богдановић. Књигу закључују две драме посвећене савременим збивањима чији су актери претежно млади. Док у драми *Вечна маска* Радмила Јовановић напоредо приказује однос између две генерације, родитеља и њихових наследника, дотле у драми *Два њуџа два је њеи* Снежана Андрејевић бави се животним проблемима и дилемама младих. Радња ових драма догађа се у широком временском распону, – почев од времена из прве половине XIX века до немачке окупације четрдесетих година прошлога столећа, уз један бајковит излет у далеку данску традицију, па до актуелног тренутка данас и овде. Тај проток разних времена, заправо њихов преплет, и чини ову књигу посебно занимљивом.

* * *

Живот и дело Вука Стефановића Караџића, реформатора српскога књижевнога језика и правописа, током друге половине прошлога века заинтересовали су поједине наше писце да их и драмски прикажу. Овом приликом чини нам се да је довољно навести Ивана Студена, који је то учинио имајући у виду позоришну сцену, Милована Витезовића, аутора телевизијске серије о Вуку и Мирослава Савићевића, који је у серији радио – драмских емисија обрадио најзначајније етапе из стваралачкога деловања генијалнога реформатора. Њима се придружује Миодраг Илић, иначе аутор двадесетак запажених позоришних, радио и телевизијских драма различите тематике, делом *Хајкуна од Удбина*. Реч је о драми у којој писац у седам слика приказује карактеристичне догађаје из Вуковог живота између 1820. и 1842. године. Како сам Илић наводи, радња ове драме збива се у Бечу, Крагујевцу, Халеу, Вајмару, Београду, Земуну, али и у пределима маште. Дакако, у делу је писац обухватио бројне личности, тако да се може говорити о једној широкој драмској фресци, мада окосницу радње чини сукоб Вука и кнеза Милоша. Та два лика Илић издваја и може се рећи да су скоро непрестано у самом средишту драме. Приказао их је рељефно и уверљиво, подвукавши њихове доминантне особине: радиност и истрајност првога, осиноност и препреденост другога. Наравно, мора се поставити питање: јесу ли обојица баш тако говорили и употребљавали управо те речи које им Илић додељује. На то је питање заправо немогућно одговорити, али смо сигурни да ће, уколико се буде приступило сценском извођењу овог дела, тим питањем аутор, уз консултације са лекторима, морати поново да се позабави.

За *Хајкуну из Удбина* Миодраг Илић искористио је неколико познатих и мање познатих збивања из Вуковог живота, но то не умањује вредност његове драмске визије. Смена различитих амбијената и појава читавог низа историјских личности какве су Милош Обреновић, затим Јернеј Копитар и Јохан Волфганг Гете, а уз њих Тереза фон Јакоб и митрополит Стефан Стратимировић, дају делу посебну живописност а тако и занимљивост. Да и не говоримо о приказу Милошевих доглавника и послушника, почев од Димитрија Давидовића и Јоакима Вујића па до Симе Милосављевића Амице или целата Алексе...

Заснована претежно на доступној документарној и мемоарској грађи, драма *Хајкуна од Удбина* ван сумње представља покушај реконструкције неких од пресудних тренутака из Вукове биографије, коју је чинила борба непрестана не само за победу за оно време смелих и револуционарних идеја о српском језику, правопису и књижевности,

него и за властиту егзистенцију. Илић је са мером, али драматуршки вешто приказао Вукову често незавидну ситуацију, али и његову опчињеност српском народном песмом и, уопште, нашим народним умотворинама, опчињеност која је вазда била покретач и моторна снага да без престанка ради и не клоне, духом и физички, у бројним тешким тренуцима. У том смислу, аутору *Хајкуне од Удбина* полази за руком да изгради однос Вуков према Јернеју Копитару, напосе према кнезу Милошу. Такође, он се не либи да дотакне и оптужбе које су се односиле на Вуков “шпијунски рад”. Све то, као и низ других појединости, поред осталог и присуство Вукове жене, Ане Краус, дају делу обележје документарне аутентичности.

Читалац се мора упитати – зашто баш наслов *Хајкуна од Удбина*? – Писац је у драму интерполисао више предигара и међуигара, не би ли допринео сценској атрактивности дела. У тим играма наступају хористи, балетски играчи, пантомимичари, певајући народне песме из Вукових збирки, или играјући народне игре. У завршном призору драме, обраћајући се кнезу Михаилу, Вук говори и ово:

“...Чини ми се да ће најпосле од све моје дјеце остати само моји књижевни послови. Захваљујући вама, свјетлости, решићу се дугова за штампање... И пустићу у свијет наше народне пјесме, ново издање рјечника, Нови завјет, издаваћу своју ”Даницу”... Одоше Мушички, Мркаљ и толики други, ал’ јавише се млађи, Стерија, владика Његош... Тако вам је то на овом свијету, свјетлости... Знате ли ко је била Хајкуна од Удбине?...: – *(Уз музику улази њурска лејоџица Хајкуна, а за њом Иво Сењанин, Мали Радојица, Сџојан Јанковић и још два хајдука; иџром џриказују неосвојивост џ лејоџе, оличене у лејој жени. Сви џокушавају да је освоје, надмећу се у храбростџи, снази, боџаџистџиву, али Хајка свима узмиче...)*. – *(Док иџра џтраје)* – “То вам је она џепота – дјевојка из пјесамa чију џубав вазда освајају хајдуци, хрле ка њеној неописивој џепоти, чезну, боре се, пропињу се да је додирну. Ако је та Хајкуна, да рекнемо, срећа џудска, онда се нико ње не доможе. Ја ћу успјети у свему научном што сам наумио, али Хајке ипак ухватити нећу. Цијелог живота пружао сам руке ка некој мојој Хајкуни од Удбина...”. Потом следе стихови Саве Мркаља о злу у човеку и около њега, којима се драма завршава.

Тако, попут неке апотеозе, закључује и објашњава Илић Вуков занос и опчињеност народном песмом и у исти мах – назив драме. Додајмо и то да се ово дело, према напомени аутора, може изводити и без игара и међуигара, што омогућује ангажовање мањег броја извођача. И у једном и у другом случају, уверени смо, Илићева драма *Хајкуна од Удбина* расветљава, објективно и документовано, део Вуковог живот-

нога пута, уз покушај да зађе и у свет његове имагинације, која се опирала опорној стварности у којој је живео и стварао.

Драму *Хајкуна од Удбина* писац је наменио извођењу на позоришној сцени. Ван сваке је сумње да би извођење драме *Хајкуна од Удбина* на позорницама наших националних театара (у Београду и Новом Саду), и то не само зарад обележавања неких Вукових годишњица, било достојанствен позоришни чин. Међутим, првенствено због своје композиционе структуре, ово дело може представљати и изазов телевизији.

Драма *Са меродавног месца се саопштијава* Зорана Божовића догађа се у Београду, између два пролећа година 1941. и 1942. То је време најжешћег терора немачких нацистичких окупационих снага у Београду и Србији, време прогона Јевреја, Рома, али и свих који су устали у одбрану слободе. У оквиру вешто саграђеног драмског заплета Божовић описује како је настрадала породица једног српског интелектуалца, која се усудила да прикрије младога Јеврејина из суседства. Наиме, у стану Милана Павловића, професора немачке књижевности, затекао се њихов сусед, Давид Израил, иначе друг професоровог сина Данила, управо док су окупаторски инквизитори одвели његове родитеље. Павловићи су, дакако, одлучили да прикрију Давида, али до перипетија долази када се у зграду, у стан прогнане јеврејске породице, уселио поручник Ханс Шилер, који је, игром случаја, професор српске књижевности, и који ће се, заљубити у Јелену, Данилову сестру. Она га најпре, презирући, одбија, али до њиховог приближавања ће доћи, када се Ханс, откривши да се Давид скрива код Павловићевих у стану, изјашњава да ће помоћи да се младић отпреми на неко сигурније место. Међутим, у том подухвату не успевају. Ухваћени на делу, сви су, па и Ханс, стрељани, изузев младога Данила, који се у то време налазио у Немачкој као стипендиста и његов ујак, Васо, управо придошли избеглица из Хрватске.

Божовић је показао вештину у стварању заплета и читаве драмске ситуације и једино је што се може приметити, упркос чињеници да у животу случајности често имају пресудну улогу, да симетрија између двају главних актера, Србина и Немца, професора немачке, односно српске књижевности, може изгледати као конструкција, баш као и Хансово опредељење да помогне младом Јеврејину, или његова помоћ да Данилу обезбеди стипендију за боравак у Немачкој! Такође, суморну окупацијску стварност, поред страха и неизвесности, обележену гладовањем и немаштином сваке врсте, Божовић поједностављено и некако узгред приказује. Иначе, добро је што радња, са свим очекиваним и неочекиваним обртима, протиче у једном замаху.

Соња Богдановић инвентивно обрађује данску народну бајку о животним удесима и подвизима младе Едерланде градећи неку врсту представе у представи. Наиме, у виду божићне приредбе, актери – чланови породице Петерсен, и сами се забављајући, изводе луткарску представу о Едерланди својим гостима, друговима и другарицама унучади баке Матилде. На живописан начин, извођењем луткарске представе, оживљава се не само позната бајка, него, рекло би се, читава једна традиција. Пред гледаоцима се нижу сцене почев од договора и припрема за извођење божићне представе (у предигри) па до приказа самог, повремене прекиданог међусценама у којима се даје могућност објашњавања, али и коментарисања онога што се видело. Такав поступак аутора, ослања се на развијање интеракције са малим гледаоцима, што је вазда препоручљиво за дечији театар.

Иначе, Соња Богдановић верно драмски обрађује данску народну бајку, пажљиво презентујући све етапе приче. Уводи лутку – водитеља представе, чије су интервенције корисне и у исти мах забавне. То је Жена са звоном, лутка коју води Матилда. У драми су присутне све најважније појединости бајке о Едерланди, тако да је прича, упркос опширности, занимљива у свим епизодама. Речју, *Едерланда* Соње Богдановић је текст који свакако може бити предлог за атрактивну представу у дечијем театру.

Драма *Вечна маска* Радмиле Јовановић симултаним поступком приказује збивања у једној породици. Ту није обухваћен само сукоб младе и старе генерације, дакле, деце и родитеља, него су и образовани један брачни троугао, који се развија до четвороугла (када је реч о старијим) и један троугао између сина и двоје његових пријатеља. Наиме, у жељи да своме сину, Марку, студенту вајарства, обезбеди уметнички успех, његова мајка, Неда, позива у кућу на обед свог негдашњег љубавника, извеснога Петровића, власника галерије и бизнисмена. Она жели да Петровић Марку приреди изложбу у својој галерији и на тај начин му отвори пут у уметничке сфере, те да га тако отргне од дрога. Марков отац, Миша електричар, опет, ступа у интимне односе са сусетком Јасмином. На крају, када падну све маске, испоставиће се да је Марков нарко – дилер, Пеца, иначе балетан и заљубљен у њега, који ће у игру увести и Драгану, девојку из суседства, не би ли јој продали Марков звучни стуб како би овај могао да врати дуг за испоручене дроге, нико други до Петровићев син.

Млада ауторка, Радмила Јовановић сигурно води заплет радње која се догађа, како наводи, “сада и овде”. И да нема те напомене њена драмска пројекција је сасвим јасна тако да се одмах може разазнати да

је реч о нашој савременој ситуацији у којој понестају сви обзири при распаду не само породица, него и шире друштвене средине у којој се изгубио сваки морал. Драма *Вечна маска* доноси отворено и беспошtedно слику жалосних догађања тако честих данас у нашим савременим приликама за које, кажу, да су неминовност такозване опште друштвене транзиције. Управо због таквог сагледавања наше ситуације данас млада и талентована ауторка заслужује признање. Пошто у драми обрађује проблеме две генерације може се претпоставити да ово дело неће наићи на повољну рецепцију само код младих.

Најзад, драма Снежане Андрејевић *Два љућа два је љећ* у којој се приказује дружење, односно глумарење младих на Калемегдану, који се редовно окупљају и даноноћно обитавају на летњој позорници саграђеној од дасака. Са очигледним познавањем свих преокупација наших адолесцената, свега што их занима или за чим цезну и жуде, и, што је још важније, са познавањем свих непредвидљивости њиховог понашања, проузрокованих немирима и буђењем различитих прохтева, Снежана Андрејевић гради десет драмских слика, које су међусобно мање или више у вези, али које су несумњиво занимљиве упркос томе што утек нису драматуршки кохерентно артикулисане.

У драми се приказује живот младих маргиналаца у свој њиховој беди и сиромаштву. Међутим, врлина пишчевог поступка је у томе што ликови овог дела нису десперадоси лишени оптимистичког погледа на живот око себе, па и на све оно што их може очекивати у будућности. Има у драми младалачких песама и игара, свирке и уживања у забави, што је свакако чини погодном за извођење. У сваком случају, напор Снежане Андрејевић, која је своју пројекцију живота младих уоквирила драмских сценама представе која се игра на летњој позорници, није за потцењивање: *Два љућа два је љећ* заслужује пажњу оних који састављају репертоаре позоришта младих.

Др Рашко В. ЈОВАНОВИЋ

Рашко В. Јовановић, *Јован Сјерија Појовић*

Радио драма, сразмерно овом медију, располаже широком скалом изражајних могућности: од драматичне радио – игре преко објективне епске и игре унутрашњег монолога све до лирске игре, објективизирајући при том унутрашњи свет човека.

Радиофонска драма *Јован Стерија Појовић*, Рашка В. Јовановића, понајвише осветљавајући унутрашњи свет свога јунака, представља први део драмске трилогије *Три српска комедиографа – СТЕРИЈА, ТРИФКОВИЋ, НУШИЋ*. Интересано је да се, хронолошки пратећи овај низ српских драматичара, може рећи како је онај први био најбољи, други скоро као први, а трећи – трећи, четвртог нема. Који су узроци? Измењена естетска мерила, стваралачка сујета или је све питање талента? Читајући, заправо слушајући радиофонску драму Рашка В. Јовановића *Стерија*, добијамо одговоре на та питања; улазимо у културни миље београдског грађанског друштва, у њихов начин размишљања и потребу сваког од њих да изађе из анонимности. Стерија је збуњен нетрпељивошћу људи који га окружују. Одлучује да се врати у свој Вршац разочаран спознајом да његово умеће никоме није потребно. У Србији, препуној јуродивих, када је у питању уметност писања, правило је да нико ни од кога не учи, сачувај Боже од предходника, него све почиње од почетка; као, не желе да се пореде са било ким. Изузетак чине ова три комедиографа; други је учио од првога, трећи од обојице; стицајем околности сва тројица цинцарског порекла.

Поштујући овај изузетак, писац Рашко В. Јовановић је, држећи се гесла да је занат писања најбоље учити од најбољег, драму *Јован Стерија Појовић* написао са љубављу и дубоким поштовањем према главном јунаку и његовом делу. Драма је грађена по строгом Стеријином драмском аршину и проистиче из најбољих Стеријиних реченица. Складно изнијансиран и избалансиран дијалог смењивањем славеносерпског језика са колоквијалним потцртава карактере пратећих актера, госпође Петронијевић, Атанасија Николића, Петра Радовановића и свих оних који чине културну чаршију Београда средином 19. века. Посебно добро је ухваћен карактер интровертног, резигнираног генија коме је писана реч једино средство борбе и одбране. Показаће се да је свака Стеријина реч далековиднија и снажнија од све оне дерњаве назови српских интелектуалаца који би најсрећнији били да Стерија никада није ни постојао у њиховом царству зависти и пакости. Са правом су то желели јер онда не би могло да се види колико су минорни.

Ако се у некој ближој будућности буде правила каква антологија радио драма које би представљале узоре у свом жанровском опредељењу, онда би свакако драма *Јован Стерија Појовић*, Рашка В. Јовановића, ушла у ту антологију као пример жанра *биографије*.

Леон КОВКЕ